

МРНТИ: 15.81.21

10.51889/2025.2022.25.94.029

Жумашева Н.С.¹, Мағауина А.У.¹

¹Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада психологиялық менеджмент ұғымына сипаттама беріледі. Сонымен қатар білім беру процесінің педагог-менеджері пәнінің, өнімінің, құралының және еңбек нәтижелерінің ерекшеліктерін қамтитын психологиялық педагогикалық менеджмент ұғымы талқыланады.

"Білім беру менеджменті" ұғымының мазмұны мен көлемі ашылады.

Білім беру процесінің психологиялық проблемасы субъектілерінің жаңа нарықтық қатынастар жағдайында өзгеретін функцияларына ерекше назар аударылады. Психологиялық менеджмент оқу ақпаратын басқару құралы ретінде білім беру процесінің негізін құрайды.

Сондай-ақ, мақалада психологиялық және педагогикалық тұрғыдағы қоғамдағы қазіргі заманғы сыртқы және ішкі сын-қатерлер мен оның даму перспективаларын ескере отырып, білім беру ұйымын басқару проблемасын тұжырымдау жүзеге асырылды.

Кілттік сөздер: психологиялық менеджмент, білім беру процесі, білім беру менеджменті.

Жумашева Н.С.^{1*}, Мағауина А.У.¹

¹Атырауский университет имени Х. Досмұхамедова, г. Атырау, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В статье раскрывается понятие психолого-педагогического менеджмента, заключенная в особенностях предмета, продукта, орудия и результатов труда педагога-менеджера образовательного процесса. Раскрывается содержание и объем понятия «образовательный менеджмент». Особое внимание уделяется изменяющимся в условиях новых рыночных отношений функциям субъектов психологического проблемы образовательного процесса. Психологический менеджмент составляющая основа образовательного процесса и как средства управления учебной информацией.

А также в статье с позиции психологии и педагогики осуществлена формулировка проблемы управления образовательной организацией с учетом современных внешних и внутренних вызовов обществу и перспектив его развития.

Ключевые слова: психологический менеджмент, образовательный процесс, образовательный менеджмент.

N.S. Zhumasheva^{*1}, A.U. Magauina¹

¹ Atyrau University named after H. Dosmukhamedov Atyrau, Kazakhstan.

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL MANAGEMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

The article reveals the concept of psychological and pedagogical management, which is contained in the features of the subject, product, tool and results of the work of the teacher-manager of the educational process.

The content and scope of the concept of "educational management" is revealed.

Special attention is paid to the functions of the subjects of the psychological problem of the educational process that are changing in the conditions of new market relations. Psychological management is a component of the educational process and as a means of managing educational information.

And also in the article, from the standpoint of psychology and pedagogy, the formulation of the problem of managing an educational organization is carried out taking into account modern external and internal challenges to society and prospects for its development.

Keywords: psychological management, educational process, educational management.

Кіріспе. Бүгінде әлемде қаржылық, материалдық, интеллектуалдық ресурстарды психологиялық басқару маңызды мәселелердің бірі екені белгілі. Білім беру саласындағы психологиялық менеджмент осы уақыт аралығында Европаның тәжірибесінде жақсы қолданысқа ие болған.

Оқытушының студенттер ұжымына немесе жеке студентке оқытудың жоғары нәтижесіне жету үшін жүйелі, мақсатты әсер етуі психологиялық педагогикалық менеджменттің дұрыс құрылуына байланысты болады. Білім беру саласындағы психологиялық менеджмент бұл ситуацияны яғни процестің табиғатын жоғары деңгейде меңгеру. Кез келген оқыту жүйесіндегі ықпалды басқара алу, әрбір ықпалды оның логикасын сәйкестендіру.

Оқыту процесі болашақтық стратегиялық, алдағы тактикалық, таяу аралық және шұғыл болып бөлінеді. Бұл оқыту процесі мақсат міндеттерді сәйкестендіру арқылы жүзеге асады. [1].

Білім саласындағы психологиялық басқарудың негізі оқытуды ұйымдастыру екені белгілі.

Осылайша басқару процесінің негізгі сатыларына тоқтала кетейік.

- Мақсат міндеттерді қою
- Оқытудың ақпараттық негіздерін құрып алу.
- Оқыту барысында шешім қабылдау
- Оқыту нәтижесі бойынша болжам жасау
- Оқыту процесінде әрекеттерді орындау
- Оқыту аясындағы коммуникацияны жүзеге асыру
- Оқыту барысында алынған нәтижелерді бақылау және бағалау
- Оқыту барысына қатысты түзетулер жүргізу.

Зерттеу мәселесі. Басқару ақпараттық процесс және объектінің мінез құлқын бақылайтын сигнал болып саналады. Осы мәселе оқытушының іс-әрекетін басқарудың психологиялық ерекшеліктеріне жатады.

Басқару органынан басқару нысанына басқарудың негізгі сигналдары келеді. Нысаннан регуляторға кері байланыс орнатылады. Осы аралықтағы оқытушы ролі алынған ақпаратты қарастырып, оның мәнін түсіну болып табылады. М.А.Гончаров өз зерттеулерінде педагогикалық менеджменттің функцияларына талдау жүргізген. [2].

Басқару қызметінің негізгі мазмұнын педагогикалық менеджменттің концепциясы арқылы ерекшеленеді. Оның негізгі функциялары жалпы басқару қызметін құрайтын көлемдегі және белгілі бір әрекеттердің толық циклі болып табылады. Латын тілінен аударғанда менеджмент басқару функциясы деп аталады. Негізгі басқару жүйесі мен басқарылатын объект арасындағы қатынас басқару жүйесінен белгілі бір орындауды талап етеді. Басқарылатын процестер назар аударуды немесе ұйымдастыруды қамтамасыз ететін әрекеттер.

Педагогикалық менеджмент қызметінің құрамына байланысты бірнеше көзқарастарды атауға болады. (1-кесте)

1. Жоспарлау немесе шешім қабылдау функциясы (бұйрықтар, ұсыныстар, жоспарлар, кеңес шешімдері, мұғалімдер кеңесінің шешімдері және т.б.).

2. Оқу процесін жоспарлау немесе шешімдерді қабылдау функциясы. Бұл педагогикалық бірінші негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Нақты орындаушыларды көрсете отырып, қызмет пен оқиғалардың негізгі түрлерін анықтау арқылы жүзеге асырылатынын басқару; қолда бар деректерді ескере отырып, мерзімдер нақты уақыттық бюджеттің пәнін анықтау.

Белгілі бір деңгейдегі менеджер қабылдаған басқарушылық шешімнің нәтижесіне басқарудың өзіндік әсері болады.

Басқару шешімі бірқатар талаптарды тұтастай қанағаттандыруы керек.

Басқару теориясын талдау және тәжірибені зерттеу шешімі мынандай қорытындыға келеді.

Мақсатты бағдарға ие болу, яғни. педагогикалық менеджмент мақсаттарына толық сәйкес болуы;

Мақсаттың негізделуі орындаушы және жауапты адамдардың оны жүзеге асыру үшін керек;

Дәйекті болу, яғни. басқару шешімдерінің жалпы жүйесімен бірлігі мен сәйкестігін көрсету;

Шешімді жүзеге асыру уақыты бойынша шарттарды орындау;

Жүзеге асыру тиімділігінің критерийлері жұмсалатын күштердің, құралдардың және уақыттың оңтайлылығын қамтамасыз етеді

Сонымен, оқу жылына арналған жұмыс жоспары ортақ мақсаттармен біріктірілген практикалық тапсырмалардың өзара байланысты жиынтығы болып табылады. [3].

Оқу орнының алдына қойылған мақсаттарды жүзеге асыру бойынша іс-шаралар мен жағдайлар және оқу сабақтарын жоспарлау нақты акт болып табылады.

Сабақ барысында мұғалім мен оқушылардың өзара әрекетінің жазбаша үлгісіне жататын процесс. Бұл кезеңнің негізіне сабақтың мақсаты, міндеттері және нақты уақыты, сонымен қатар мұғалімнің оқу-тәрбие іс-әрекетінің және оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің принциптері, әдістері мен мазмұны жатады. Жоспарлау сатысында болжау элементі болмаса, жоспарлау формальды акт болып қалады

Мотивацияның қызметі. Ұйым мүшелері міндетті түрде өздеріне жүктелген жұмысты міндет-терге сәйкес орындайды.

Бұл тұрғыда менеджерлер әрқашан өзінің мотивациялық функциясын орындауы тиіс. Педагогикалық менеджменттің функциясының талдауына тоқталайық.

Кесте 1. Педагогикалық менеджменттің функциясы

Гончаров М.А.	Симонов В.П.	Симоненко В.Д, Третьяков П.И. Шамова Т.И.
		Ақпараттық аналитикалық
Жоспарлау және шешім қабылдау	Жоспарлау	Жоспарлық болжамдық
Қабылданған шешімдер мен жоспарларды орындау	Қабылданған шешімдер мен жоспарларды орындау	Ұйымдастырушы орындаушылық
Мотивация		Мотивациялық мақсаттық
Бақылау	Бақылау	Бақылау диагностикалық
		Регулятивті коррекциялық

Жалпы алғанда, білім беру процесі бір мезгілде жасанды, ашық, нақты, серпінді, орталықтандырылған, күрделі, әлеуметтік және белсенді жүйе болып табылады. [4].

Студент, тыңдаушы, шәкірт табиғи, ашық, нақты, динамикалық, күрделі, орталықтандырылған, биологиялық және белсенді жүйе екені белгілі.

Нәтижесінде екі жүйенің тек екі айырмашылығы бар бірінші жүйе білім беру процесі, екіншісі дамып келе жатқан тұлға. Осы екі жүйеде өте күрделі және қызықты өзара әрекеттесуі болады.

Әрбір бала биологиялық түрдің жеке тұлғалық жаратылысы болып табылады. [5]

Әлеуметтену процесінде және ол ата-анамен және жалпы қоғаммен өзара әрекеттесу процесінде тұлғаға айналады. Содан кейін тұлға өзінің даму процесінде индивидуалдылыққа өтеді. Мұнда дамудың әрбір кезеңі белгілі бір интеллектуалдық дамуға сәйкес келеді. Бұл тізбекті келесі формада көрсетуге болады Адам – Тұлға – Даралық.

Сонымен, тұлға білім беру процесінің субъектісі болып қоршаған ортамен қарым-қатынаста өзін-өзі дамытатын қызмет жүйесі ретінде қалыптасады. [6]

Білім беру мекемесінің басшысы үшін басқару жүйесін ұйымдастыру маңызды. Білім барлық кезеңдердегі басты қазына.

Уақыттың 80 пайызы білім беруді басқарудың стратегиялық жағына жұмсалады. Ал ұйымдастырушылық негіздеріне аз көңіл бөлінеді.

Бұл жағдайда еңбек өнімділігі тұрақты жұмыс орнына ұжымға, әсіресе басқару командасына байланысты болады.

Басқару теориясы жұмыс уақытын дұрыс ұйымдастырудың басқару мен жұмыс уақытын дұрыс бөлудің үш моделін жасады

2 кесте. Мекемені басқару моделі

Басқару түрі	Жұмыс уақытын бөлу	
Оперативті	Оперативті басқару 80 пайыз	Стратегиялық басқару 20 пайыз
	Нормативтік құжаттардың	

	жоқтығы, туындаған мәселелерді шешудегі асығыстық, кикілжіңдер.	
Регламентті	Оперативті басқару 50 пайыз Асығыс жұмыстар, кикілжіңдер	Жоспарлы міндеттерді шешу, айқын мақсаттар, стандарттар, стратегияны жүзеге асыру
Стратегиялық	Оперативті басқару 20 пайыз	Стратегиялық басқару 80 пайыз Жоспарлы міндеттерді шешу, нақты ережелер, адамдарды біркелкі «жүктеу», минималды қақтығыстар

Г. Минцберг "Басқару еңбегінің табиғаты" кітабында басқару қызметін талдауға рөлдік тәсілді алғаш рет ұсынған болатын. Минцберг рөлді мінез-құлық ережелерінің жиынтығы ретінде анықтады. Мінез құлық ережелері белгілі бір мекемеге немесе белгілі бір лауазымға сәйкес келеді. Басқару түрін 10 негізгі басқару рөліне бөлді. [7].

✓ Жоғарғы басшының рөлі. Бұл құқықтық немесе әлеуметтік сипаттағы міндеттемелерді орындайды.

✓ Көшбасшылық рөлі. Қызметкерлердің мотивациясы мен белсенділігіне жауап береді. Сонымен кадрларды іріктеумен айналысады.

✓ Байланыстырушы рөлі. Сыртқы контакт және ақпарат көздерімен байланысты жұмыстарды реттейді және байланыстырады.

✓ Ақпараттық рөл. Ақпаратты қабылдаушы рөлі. Ақпаратты таратушы рөлі.

✓ Өкілдік рөлі сарапшы қызметін атқарады.

✓ Шешім қабылдауға байланысты рөлдер.

✓ Кәсіпкерлік рөлі. Әр түрлі жобаларды өңдейді жетілдіреді және бақылайды.

✓ Кемшіліктерді жоюдың рөлі. Маңызды шешімдер қажет болған жағдайда түзету әрекеттеріне жауапты адам.

✓ Ресурстарды бөлушінің рөлі.

✓ Келіссөздер жүргізетін адамның рөлі.

Қорытынды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығын ескере келе, білім беру процесін басқару, біріншіден, оның тұтастығын сақтауды және компоненттерге әсер ету мүмкіндігіне әсер етеді. Екінші жағынан, тиімді жұмыс істеуді қамтамасыз етеді.

Бұл жерде көрсеткіші білім беру процесінің мақсаттарына қол жеткізу болып табылады. Осылайша, білім беру процесін басқару-бұл оның құрылымдық компоненттеріне және олардың арасындағы байланыстарға әсер етудің мақсатты, жүйелі ұйымдастырылған процесі, олардың тұтастығы мен функциялардың тиімді іске асырылуын, оның оңтайлы дамуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

References

1. Jaitapova A.A., Sadvakasova Z.M., Kabdoldanova B.A. *Management kachestva v organizatsii obrazovaniia*. – Almaty, 2010. – 279 s.

2. Гончаров М.А. Методологические основы менеджмента в сфере образования // Знание. Понимание. Учение -2009.- №1, С. 174-178

3. Panshina T.V., Aitpaeva J.J. *Pedagogikalıyq menedjment: Oqılyq*. – Almaty, 2012, -248 bet.

4. Knyshova, E.N. *Management: Ýchebnoe posobie / Knyshova E.N.* — Moskva: ID FORÝM, NITs INFRA-M, 2020. — 304 s.

5. *Management: traditsionnye i sovremennye modeli: spravochnoe posobie /V.V. Filatov, A.E. Alekseev, Iy. A. Galitsku [i dr.] ; pod red. V. V. Knazeva, D. S. Petrosiana.* – Moskva: INFRA-M., 2020. – 405s

6. Vesnin V.R. *Osnovy menedjmenta: ýchebnik / V. R. Vesnin.* — M.: Prospekt, 2015. — 320 c.

7. Goncharov M.A. *Osnovy menedjmenta v obrazovanii: ýchebnoe posobie / M.A. Goncharov.* – 3-e izd., ster. — M.: KNORÝS, 2016. — 476 s.

8. Kılnevich S.V., Goncharova V.I., Lakotsenina T.P. *Ýpravlenie sovremennoi shkoloı. Vypýsk 2. Organizatsua i soderjanie metodicheskoi raboty. Prakticheskoe posobie.* – M., 2003. – 288 s.